

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของพื้นที่ศึกษา

3.1 ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่บริเวณย่านบางรักเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นย่านการค้าและพักอาศัยซึ่งโดยมากจะเป็นชาวต่างชาติ ทั้งชาวจีนและชาวตะวันตก เนื่องจากพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความพร้อมทางด้านคมนาคม ซึ่งยังคงความสำคัญและมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งความเป็นมาของพื้นที่ศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้ดังต่อไปนี้

3.1.1 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในช่วงรัชกาลที่ 1- 3 (พ.ศ. 2325 – 2394)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น การดำรงชีวิตโดยทั่วไปต้องพึ่งพาสาขาน้ำเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม การติดต่อค้าขาย และเป็นทั้งสาธารณูปโภค ราษฎรใช้เรือเป็นพาหนะ และมีจำนวนมากที่ใช้เรือประทุนและเรือนแพเป็นที่อยู่อาศัย บ้านเรือนและเรือนแพจึงมักปลูกหรือจอกออยู่ริมแม่น้ำลำคลอง ทั้งฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนครไม่ว่าจะเป็น เสนาบดี ขุนนาง ข้าราชการ พอค้าชาวจีน กงสุลต่างประเทศ หมอสอนศาสนา ชาวต่างชาติทั้งชาวตะวันออกและชาวตะวันตก รวมทั้งชาวไทยทั่วไป

ที่ตั้งชุมชนชาวต่างชาตินั้น เป็นไปตามธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันในการกำหนดแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนของชาวต่างชาติตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีกำหนดให้อยู่นอกเขตเมือง ทางด้านใต้ของพระนครที่เป็นทางออกสู่ทะเล หรือเป็นเส้นทางที่จะให้หยุดตั้งหลักแหล่งก่อนเข้าถึงตัวพระนคร ซึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยึดถือแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นที่ตั้งของกงสุลต่างประเทศ บ้านพักชุด บ้านหมอสอนศาสนา พ่อค้า และที่พักอาศัยของชาวต่างชาติทั้งชาวตะวันออกและชาวตะวันตกนั้น พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าให้จัดหาที่อยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก²⁹ เช่น ชาวโปรตุเกส และชุมชนชาวจีน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณกุฎีจีนใกล้คลองบางกอกใหญ่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งพระนคร บริเวณตลาดน้อยและตรอกกัปตันบุชที่เป็นที่ตั้งของสถานกงสุลโปรตุเกส หรือจะเป็นชุมชนชาวจีน เจมรที่อาศัยอยู่บริเวณวัดสมอราย สามเสน เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ย่านบางรัก ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณรอบนอกเกาะกรุง ลงมาทางตอนใต้ ยังไม่มีผู้คนอาศัยอยู่มากนัก ถือได้ว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานใหม่ ผู้คนส่วนใหญ่ที่พักอาศัยอยู่เป็นชาวจีน และชาวตะวันตกทั้งที่เป็นชาวยุโรป และชาวตะวันออกไกล ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ มีโดยมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นเพื่อการค้าขาย เหมะแพร่ศาสนา รวมถึงการตั้งถิ่นฐานและพักอาศัย

บทบาทของเมือง

- **ด้านเศรษฐกิจการค้า** เนื่องจากบริเวณพื้นที่ดังกล่าวตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกว่า เป็นสวนผัก ผลไม้ ไร่นา แม้จะมีผู้คนพักอาศัยอยู่บ้าง แต่ยังคงอาศัยแบบกระจัดกระจายอยู่กันห่างๆ ซึ่งผู้อยู่อาศัยนั้น

²⁹ ศุคติ ทิพทัส. สืบสายสามมรดกไทย: องค์ประกอบเมืองและชุมชน. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : 2542,

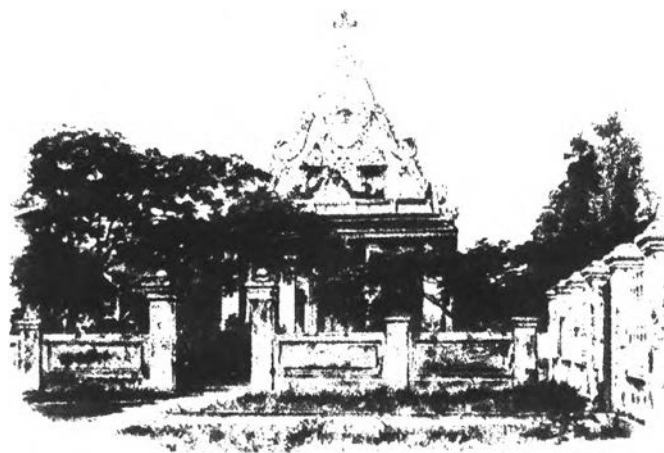
ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ และมักจะมีอาชีพทำสวน และค้าขายเล็กๆน้อยๆ ต่อมาในระยะหลังช่วงรัชกาลที่ 3 จึงเริ่มมีผู้อาศัยหนาแน่นขึ้น สันนิษฐานว่ามีการเริ่มตั้งร้านค้าในบริเวณนี้เองบ้าง ผนวกกับที่บริเวณดังกล่าวติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาจึงสามารถขนถ่ายสินค้าได้ และส่งไปตามย่านการค้าอื่นบ้างเช่น ตลาดสำเพ็ง ตลาดสะพานหัน ตลาดน้อย ถนนเฟื่องนคร ลี้ก๊กพระยาศรี เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้านำเข้าชั้นดีราคาแพงเป็นที่นิยมของชนชั้นสูงในประเทศไทย ได้แก่เครื่องประดับ เฟอร์นิเจอร์ ถ้วยชามเครื่องแก้ว เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ฯลฯ อย่างไรก็ตามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นตลาดการค้าของชาวต่างชาติทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก ก็ยังคงมีความสำคัญรองลงมาจากตลาดของชาวจีน เพราะมีความสัมพันธ์และอาศัยอยู่ในเมืองไทยมาก่อน

• **ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ** ได้มีการก่อตั้งสถานกงสุลโปรตุเกสขึ้นใน พ.ศ. 2367 บริเวณตรอกกักปันบุช ซึ่งนับว่าเป็นสถานกงสุลชาติแรกในประเทศไทย เนื่องจากไทยและโปรตุเกสมีความสัมพันธ์มาช้านานตั้งแต่สมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย

การตั้งถิ่นฐาน

จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าบริเวณพื้นที่ศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่เป็นสวนทัก สวนผลไม้และไร่นาจึงเป็นที่เหมาะกับการตั้งถิ่นฐาน ผนวกกับธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันในการกำหนดแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนของชาวต่างชาติที่มักจะกำหนดให้อยู่นอกเขตเมือง บริเวณดังกล่าวจึงเป็นที่พักอาศัยของชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่ามี 3 กลุ่มชนชาติที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ได้แก่

• **ชาวจีน** อาศัยอยู่บริเวณสวนพลู(บริเวณวัดสวนพลูในปัจจุบัน) ขยายตัวลงไปทางทิศใต้ และเมื่อมีผู้คนอาศัยมากขึ้น จึงมีการสร้างศาสนสถานขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจคือวัดสวนพลูซึ่งเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนา สร้างขึ้นเมื่อประมาณพ.ศ. 2340³⁰ สร้างอยู่ในบริเวณสวนพลูของชาวจีนจึงเป็นเหตุที่เรียกว่า “วัดสวนพลู”

รูปที่ 3.1 วัดอัสสัมชัญหลังแรก บริเวณสวนกล้วย³¹

³⁰ กองพุทธศาสนสถาน. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา , 2528 หน้า 296

³¹ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์. จตุราศิศิมโภช โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์. กรุงเทพฯ : ชีระการพิมพ์ , 2532 หน้า 31

- **ชาวตะวันตก** ในช่วงแรกมีชาวตะวันตกอาศัยอยู่น้อยเพราะส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในย่านกุฎีจีน และบริเวณตลาดน้อย พวกที่อาศัยอยู่มักจะพ่อค้า ข้าราชการ กงสุลต่างๆ โรงหม้อและรวมถึงเพื่อการเผยแพร่ศาสนา และได้มีการก่อตั้งวัดอัสสัมชัญหลังแรกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2352 (รูปที่ 3.1) มีลักษณะสถาปัตยกรรมมีลักษณะเดียวกับวัดซางตาครู้ส กุฎีจีน(หลังแรก) ดำเนินการสร้างโดยบาทหลวงฟลอรังส์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเกียรติแก่การได้รับเกียรติยกขึ้นสวรรค์ของพระนางมารีอา นอกจากนี้จะเป็นศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมของชาวต่างชาติแล้วยังเป็นสถานที่ให้บริการสังคม เช่น ให้การศึกษา และรักษาโรค เป็นต้น ในช่วงนี้เริ่มมีการเข้ารีตของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดสวนพลูบ้างแล้ว สำหรับคนไทยที่เข้ารีตก็มีบ้างแต่ไม่มากเหมือนคนจีน เพราะย่านนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนจีนมากกว่าคนไทย³²

- **ชาวมุสลิม** ชุมชนฮารูม เป็นชุมชนมุสลิมเริ่มก่อตั้งในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณปี พ.ศ. 2353 มีอายุชุมชนไม่ต่ำกว่า 170 ปี เริ่มต้นขึ้นจากนโยบายการเผยแพร่ศาสนาอิสลามของชาวตะวันออกกลาง ให้ขยายออกไปในประเทศต่างๆทั่วทั้งเอเชีย ซึ่งเมืองไทยก็เป็นเป้าหมายหนึ่ง และเมื่อผู้เผยแพร่ศาสนาเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยและเดินทางมาถึงในบริเวณนี้ ก็พบว่ามิชชันนารีชาวโปรตุเกส (ปาลักกัก) ตั้งถิ่นฐานแบบกระจายกันเป็นหย่อมๆบ้างแล้ว จึงใช้ที่บริเวณนี้เป็นที่เผยแพร่ศาสนาและเป็นที่พำนักอาศัย ผู้เผยแพร่ศาสนาผู้นี้มีชื่อว่า “ฮารูม” นอกจากจะเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาแล้วยังทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนมุสลิมในย่านนี้อีกด้วย ท่านปฏิบัติหน้าที่จนกระทั่งตนเองเสียชีวิตชาวมุสลิมในชุมชนนี้จึงสร้างมัสยิด และตั้งชื่อมัสยิดและชุมชนว่า “ฮารูม” เพื่อเป็นการระลึกถึงผู้นำและผู้เผยแพร่ศาสนาไปสู่ทุกคน³³

3.1.2 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางในช่วงรัชกาลที่ 4-6 (พ.ศ. 2394 – 2468)

จากพื้นฐานของย่านบางรักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งบทบาทเป็นย่านการค้าและที่พักอาศัยของต่างชาติ ผนวกกับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงประเทศให้เป็นอารยประเทศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ทำให้บริเวณดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาเริ่มจากการสร้างถนนเจริญกรุง(ตอนนอก) ซึ่งเริ่มตั้งแต่คลองคูเมืองชั้นใน ตรงมายังคลองผดุงกรุงเกษม เรื่อยลงมายังย่านบางรักจนถึงถนนขวาง(ถนนสีลมในปัจจุบัน) โดยสิ้นสุดที่ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณตรงข้ามคลองดาวคนอง ทำให้บริเวณดังกล่าวตั้งแต่เดิมที่พักของชาวต่างชาติและเป็นย่านการค้าใหม่นอกเขตเมืองได้รับความสะดวกสบายและขยายตัวมากขึ้น มีสถานกงสุลชาติต่างๆ ตั้งอยู่เรียงรายกันลงมา เช่น สถานทูตโปรตุเกส เยอรมัน อังกฤษ สหรัฐอเมริกา โมนาโค และฝรั่งเศส ย่านถนนเจริญกรุงตอนใต้หรือย่านบางรักนั้นจึงเป็นย่านชานเมืองที่ชาวตะวันตกนิยมมาตั้งบ้านเรือน ร้านค้าและธนาคาร เพราะอยู่ใกล้กับแหล่งการค้าและกงสุลของชาติตน³⁴ ส่วนที่พักอาศัยของชาวจีนและชาวแขกบริเวณพื้นที่ศึกษานั้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น ยังคงเป็นบ้านหลังคามุงจากเป็นส่วนใหญ่

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่ในย่านบางรักและบริเวณใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นสี่พระยา สีลม สาทร สุรวงศ์ ซึ่งแต่เดิมเป็นย่านชานเมืองนั้น ก็เริ่มคับคั่งและหนาแน่นมากขึ้น บ้านเรือนร้านค้า ซึ่งแต่เดิมที่มักปลูกสร้างโดยยึดตามแนวแม่น้ำลำคลองเป็นหลักก็เริ่มขยับตัวมาสู่ถนน เกิดมีตึกแถว ร้านค้า เกิดมีพาหนะทางบกตั้งแต่ รถม้า รถลาก รถรางไฟฟ้า รถยนต์ รถโดยสาร³⁵ ซึ่งทำให้ผู้คนที่จะเดินทางมาเพื่อติดต่อการค้าในย่านชานเมืองและบริเวณ

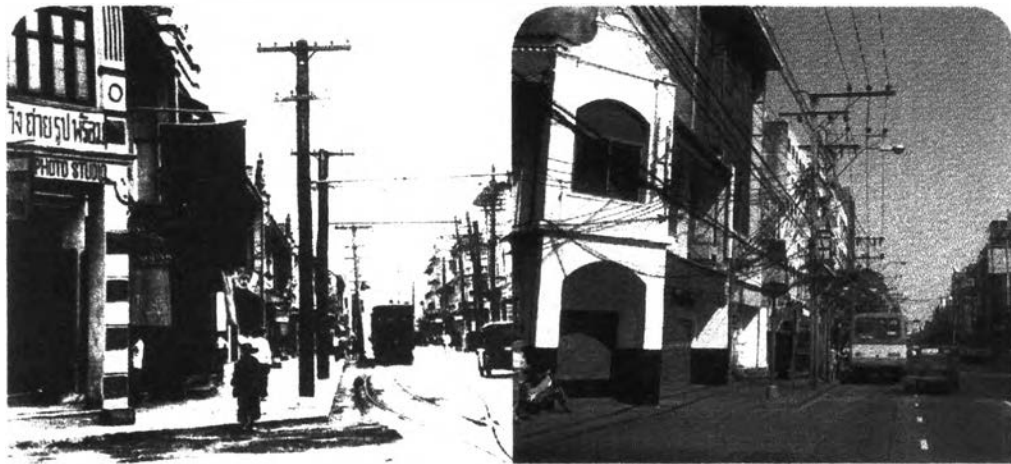
³² เทพชู ทับทอง. ภาพถ่ายประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ ช้อนยุค. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์ จำกัด, 2539 หน้า82

³³ จากการ สอบถาม คุณวิชา เสดลี (บังยา) ผู้สูงอายุประจำชุมชนฮารูม

³⁴ ศุสดี ทิพทัต. อ้างแล้ว หน้า 27

³⁵ สมบัติ จำปาเงิน . ผู้เรื่องเมืองบางกอก . กรุงเทพฯ : เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพลส จำกัด , 2539 หน้า 199

ย่านบางรักได้รับความนิยมสะกดยิ่งขึ้น ส่วนผู้ที่เดินทางข้ามไปยังฝั่งธนบุรีโดยเฉพาะทางตอนใต้ จะต้องมาทางเรือขึ้นท่าใดท่าหนึ่ง เพื่อออกสู่ถนนเจริญกรุงและบริเวณย่านบางรักทั้งสิ้น ท่าเรือที่เป็นจุดคับคั่งและเป็นจุดเริ่มต้นสายถนนเจริญกรุง ก็คือท่าเรือถนนตก เลขไปจากนั้นอีกจุดหนึ่งก็คือท่าเรือสี่พระยา ซึ่งเป็นจุดที่มีห้างร้านและมีชาวต่างประเทศอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก³⁶ มีสินค้าต่างประเทศจำพวกเครื่องอุปโภค บริโภค ตลอดจนโรงหม้อและร้านขายยา เช่นร้านขายยาตราอังกฤษ โรงภาพยนตร์ปรีซ์เซียเตอร์³⁷ มีโรงแรมทันสมัยซึ่งถือได้ว่าเป็นโรงแรมอันดับหนึ่งแห่งแรกของประเทศไทย คือโรงแรมโอเรียลเต็ล ที่สร้างในปี พ.ศ. 2419³⁸ มีบริษัท ห้างร้านและธนาคารของชาวต่างชาติ ซึ่งมีรูปทรงอาคารงดงามในแง่ของสถาปัตยกรรมปรากฏอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ได้แก่บริษัทเรือไฟไทยทุน จำกัด (ตึกอีสเอเซียติก) , ห้างโอเรียนเต็ลสโตร์(โอเรียลเต็ลเพลส) , ธนาคารอินโด-ไชน่า (อาคารแพร์ธรรม) รวมถึงการอาคารศาลากลางหรือโรงภาษีร้อยชักสาม (สถานีดับเพลิงบางรัก) เป็นต้น

รูปที่ 3.2 เปรียบเทียบระหว่างอดีต-ปัจจุบัน บริเวณปากซอยโอเรียลเต็ล³⁹

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ย่านบางรักก็ยังคงเป็นย่านที่คับคั่งและมีผู้อยู่อาศัยมากขึ้นไปอีก เป็นย่านธุรกิจโดยมากเป็นของชาวตะวันตกและชาวจีน บริเวณริมถนนเจริญกรุง และถนนสุรวงศ์ สองฝั่งถนนเต็มไปด้วยอาคารสาธารณะที่อำนวยความสะดวกทางการค้าและธุรกิจ เช่น ธนาคารอินโด-ไชน่า โรงแรมอิตาเลียน ห้างร้าน รวมทั้งร้านค้าสำหรับกิจกรรมใหญ่ๆ ที่รองรับความต้องการของชาวต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น ร้านตัดเสื้อ ร้านถ่ายรูป ห้องสมุดกรุงเทพ ร้านขายขนมปัง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านขายยาบางกอก ร้านขายยาอังกฤษพามาซี รวมทั้งท่าเทียบเรือต่างประเทศก็อยู่ในย่านนี้ ดังนั้นจึงมีบ้านเรือนใหญ่โตของผู้มีฐานะทั้งชาวตะวันตกคหบดีจีน และราษฎรชาวไทย⁴⁰ ในบริเวณนี้นับได้ว่าเป็นย่านที่ทันสมัยมากที่สุดของกรุงเทพฯ ในยุคนั้น⁴¹

³⁶ สมบัติ จำปาเงิน . อังแล้ว หน้า 198

³⁷ อสท. พฤษภาคม 2543 หน้า 78

³⁸ เทพชู ทับทอง. อังแล้วหน้า82

³⁹ Steve Van Beek . Bangkok Then and Now . Nonthaburi : AB Publications , 1999 หน้า 18

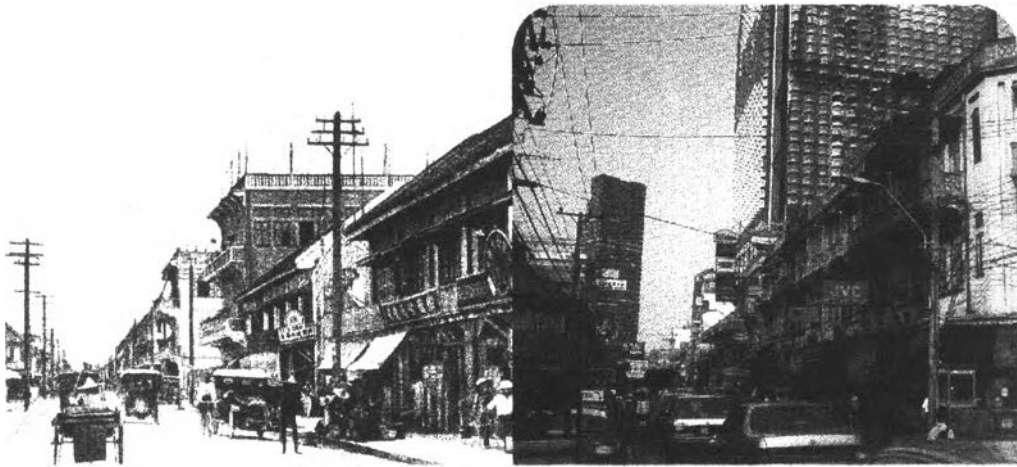
⁴⁰ มุสดี ทิพทัส. อังแล้ว หน้า 35

⁴¹ สมบัติ จำปาเงิน . อังแล้ว หน้า 199

บทบาทของเมือง

• **ด้านเศรษฐกิจการค้า** ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางย่านบางรักได้พัฒนาจากการค้าย่านชานเมืองเป็นย่านการค้าหลัก เป็นย่านการค้าของชาวตะวันตกเริ่มตั้งแต่สี่พระยาถึงบางรัก มีโบสถ์อัสสัมชัญอยู่กลางชุมชนชาวตะวันตกหรือที่เรียกว่า “บ้านฝรั่ง” ขยายตัวตามแนวแม่น้ำลงไปถึงวัดพระยาไกร⁴² ส่วนใหญ่บริเวณริมน้ำจะเป็น ห้างร้านธุรกิจส่งสินค้าเข้า-ออก มีท่าเทียบเรือ มีโรงแรมโอเรียนเต็ลเพื่อรองรับพ่อค้าที่มามากต่อธุรกิจศูนย์กลางหรือโรงพยาบาลร็อกสามที่ตั้งเชื่อมกับกงสุลฝรั่งเศส ถัดเข้าไปจะเป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าห้องแถวที่อยู่ริมถนนเจริญกรุง มีการจัดตั้งตลาดบางรัก หรือ “ตลาดหลวงนาวา” ในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างและซ่อมแซมอาคารเก่าที่ถูกเพลิงไหม้ เป็นตลาดใหญ่ให้พ่อค้าเข้าทำประโยชน์ต่อไป⁴³ ตลาดบางรักนับว่าเป็นตลาดสำคัญในย่านบางรัก ซึ่งสินค้าที่ขายจะแตกต่างกับบริเวณบ้านฝรั่ง ส่วนมากจะเป็นสินค้าประเภทอาหารสด อาหารแห้ง รวมทั้งผลไม้และอาหารจากต่างประเทศ

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 เศรษฐกิจการค้าในย่านบางรัก มีความคับคั่งมากจึงเริ่มมีการขยายตัวออกไปทางตอนล่างตามแนวแม่น้ำและขยายไปตามแนวถนนสีลม และสุรวงศ์ ซึ่งแต่เดิมเป็นบ้านพัก และที่ดินแบ่งให้เช่า

รูปที่ 3.3 เปรียบเทียบระหว่างอดีต-ปัจจุบัน บริเวณถนนเจริญกรุง ตลาดบางรัก⁴⁴

• **ด้านการคมนาคม** เริ่มต้นตั้งแต่การสร้างถนนเจริญกรุง(ตอนนอก) ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งได้นำความเจริญและช่วยเสริมศักยภาพด้านการค้าของย่านบางรักได้อย่างมากมาย ไม่เพียงแต่อำนวยความสะดวกให้ชาวต่างชาติเท่านั้น ราษฎรชาวไทยเองก็ได้รับผลประโยชน์และเป็นสิ่งที่มีต่อการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นอารยประเทศไม่น้อยหน้าชาติตะวันตก ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น การคมนาคมบนถนนเริ่มมีความคับคั่งมากขึ้นเนื่องจากการค้าในย่านบางรักมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก ผนวกกับการมีใช้รถรางไฟฟ้าวิ่งบนถนนเจริญกรุง จึงทำให้การคมนาคมทางบกมีความคับคั่งมากขึ้น พาหนะที่ใช้ในยุคสมัยนั้นได้แก่ รถลาก รถม้า รถยนต์ รถรางไฟฟ้ รวมถึงรถยนต์โดยสารด้วย การสัญจรทางน้ำแม้จะดูเหมือนลลงความสำคัญลงแต่ก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ เนื่อง

⁴² มรดกโลก . รายงาน การศึกษาความเหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2537 หน้า 39

⁴³ มรดกโลก . อ้างแล้ว หน้า 37

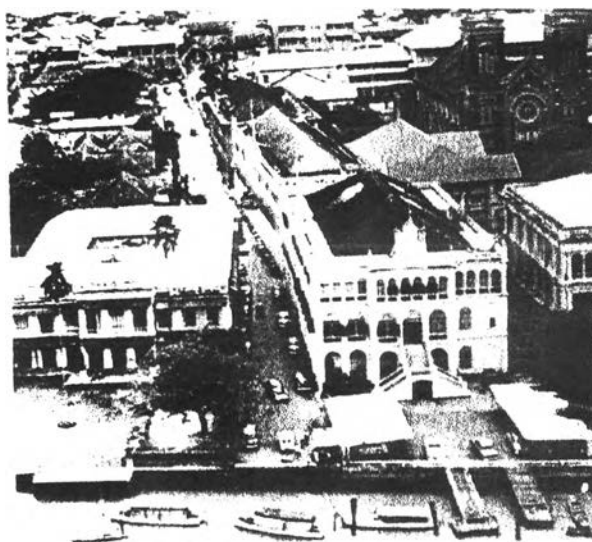
⁴⁴ Steve Van Beek . อ้างแล้ว หน้า 46

จากการที่จะขนถ่ายสินค้าจากประเทศต่างๆ หรือจะเดินทางไปในย่านอื่นๆ ข้ามไปฝั่งธนบุรีก็ยังคงต้องอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลักทั้งสิ้น โดยในย่านบางรักมีท่าเรือสำคัญอยู่ 2 ท่าด้วยกันได้แก่ ท่าเรือสี่พระยา และท่าเรือถนนตก พร้อมทั้งท่าเรือที่บริษัทเรือไฟไทยทุน จำกัด (อีสเอเชียติก) ที่ใช้เป็นท่าขนถ่ายและนำเข้าสินค้าของชาวต่างชาติเพื่อส่งจำหน่ายตามย่านการค้าต่างๆ ในกรุงเทพฯ ต่อไป

• **ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ** ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 เป็นช่วงที่มีการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีจากประเทศต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะประเทศทางตะวันตก ผนวกการเปิดเพื่อรับอารยธรรมและวิวัฒนาการใหม่ๆ จากชาวต่างชาติ ดังนั้นจึงมีการจัดตั้งสถานทูตขึ้นอย่างมากมาย ได้แก่ ฝรั่งเศส อังกฤษ สหรัฐอเมริกา อิตาลี ฯลฯ ซึ่งโดยมากจะตั้งอยู่ในบริเวณถนนเจริญกรุงตอนใต้ ได้แก่ ย่านบางรัก สีลม สาทร เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติของการตั้งถิ่นฐานชาวต่างชาติให้อยู่นอกเขตพระนครที่ถือกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้บริเวณตอนใต้ของพระนคร และย่านบางรัก เจริญรวดเร็วกว่าทางตอนเหนือของพระนคร

• **ด้านการศึกษา** สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีนโยบายเร่งพัฒนาด้านการศึกษาเพื่อให้เยาวชนของชาติได้รับการศึกษาให้มีความรู้ทัดเทียมกับชนชาติต่างๆ ผนวกกับนโยบายของศาสนจักรคาทอลิกที่มุ่งเน้นให้การศึกษาควบคู่ไปกับการแพร่ธรรมจึงมีก่อตั้งโรงเรียนที่ได้รับการยอมรับในมาตรฐานของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนอัสสัมชัญที่ก่อตั้งในปี พ.ศ.2428⁴⁵ อัสสัมชัญคอนแวนต์ ในปี พ.ศ. 2448 และอัสสัมชัญศึกษาในปี พ.ศ. 2496⁴⁶ และโรงเรียนทั้งสามยังคงคุณภาพได้รับการยอมรับอยู่จนถึงปัจจุบัน⁴⁷

ส่วนพื้นที่ในเขตของชาวพุทธนั้นก็ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนเช่นกัน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของวัดสวนพลู จึงได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนวัดสวนพลู และยังคงดำเนินการสอนมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน

รูปที่ 3.4 ภาพถ่ายย่านโรงแรมโอเรียนเต็ล “บ้านฝรั่ง” ตึกทางซ้ายของภาพคือโรงแรมโอเรียนเต็ลส่วนตึกถัดมาคือตึกอีสเอเชียติก จำกัด และทางขวามือค้ำบนคือบริเวณอาสนวิหารอัสสัมชัญและโรงเรียนอัสสัมชัญ⁴⁸

⁴⁵ สมาชิกสภาอาสนวิหารอัสสัมชัญ. วัชรสมโภชอาสนวิหารอัสสัมชัญ 1919 – 1994. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ , 2538 หน้า 78

⁴⁶ โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์. อ่างแก้ว หน้า 30

⁴⁷ เทพชู ทับทอง. อ่างแก้ว หน้า 83

⁴⁸ เทพชู ทับทอง. อ่างแก้ว หน้า 83

การตั้งถิ่นฐาน

- **ชาวจีน** ยังคงอาศัยอยู่ในบริเวณเดิมและขยายตัวลงไปทางตอนใต้ บริเวณตลาดบางรัก ตลอดลงไปจนถึงย่านบางคอแหลม ที่พักอาศัยบริเวณริมถนนเจริญกรุงเริ่มเปลี่ยนจากเรือนหลังคามุงแฝก เป็นห้องแถวที่ถ่ายแบบมาจากสิงคโปร์ ส่วนบริเวณที่ถัดเข้าไปยังคงเป็นเรือนไม้อยู่ วัดสวนพลูซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในย่านบางรัก

- **ชาวตะวันตก** (ชาวคริสต์) มีจำนวนผู้อาศัยมากขึ้นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะผู้ที่ทำงานในสถานทูต ข้าราชการ และพวกพ่อค้าที่มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับสถานทูตของพวกเขา ส่วนโบสถ์อัสสัมชัญที่อยู่กลางชุมชนชาวตะวันตกหรือที่เรียกว่า “บ้านฝรั่ง” นั้นก็ได้มีการปรับปรุงสร้างขึ้นใหม่ซึ่งเป็นหลังเดียวกับในปัจจุบันในปี พ.ศ. 2452 ใช้เวลาในการก่อสร้าง 9 ปี⁴⁹ มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าหลังเดิมมากนักเพื่อรองรับศาสนิกชนที่เป็นชาวตะวันตก รวมทั้งชาวจีนและชาวไทยที่หันมาเข้ารับศีลสาสนาคริสต์ โรมันคาทอลิกที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วย

- **ชาวมุสลิม** ในชุมชนฮารุมมีจำนวนผู้อาศัยมากขึ้น จำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นและยังคงสร้างเป็นเรือนไม้ ส่วนชาวแขกขาวซึ่งเป็นผู้อาศัยอยู่ในช่วงแรกนั้นได้เริ่มย้ายออกไปในบริเวณสีลมบ้าง สุรวงศ์บ้าง เนื่องจากมีความร่ำรวยมากขึ้น ส่วนตัวอาคารมัสยิดและสุเหร่าก็ได้รับการปรับปรุงสร้างขึ้นใหม่เช่นกัน

- **ชุมชนอื่น** ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลางย่านบางรักนั้นเป็นย่านที่อยู่ของชาวต่างชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากในกรุงเทพฯมีจำนวนประชากรชาวไทยเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในย่านบางรักชาวไทยจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกันแต่ยังคงมีจำนวนน้อยอยู่

3.1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายในช่วงรัชกาลที่ 7- ปัจจุบัน (พ.ศ. 2469 – 2543)

ในช่วงสมัยนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากมาย ในช่วงรัชกาลที่ 7 เศรษฐกิจในประเทศตกต่ำ การค้าที่เคยรุ่งเรืองในสมัยอดีตเริ่มหยุดการเจริญเติบโต แต่ก็ยังคงมีการขยายตัวทางด้านที่พักอาศัยซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในฝั่งพระนคร โดยขยายตัวจากย่านชุมชนพักอาศัยในช่วงสมัยก่อน

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 9 โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศไทย เริ่มมีการวางทิศทางการพัฒนาจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นภาคอุตสาหกรรม ล้าคลองหลายสายถูกถมเพื่อทำเป็นถนน ผลผลิตต่างๆจากชนบทหลังไหลผ่านกรุงเทพฯเพื่อส่งออกไปต่างประเทศมากขึ้น⁵⁰ กรุงเทพฯจึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาและรวดเร็วดังที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ทำให้เกิดการหลังไหลผู้คนจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เมืองจึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

พื้นที่เขตบางรักซึ่งเป็นเขตกรุงเทพมหานครชั้นใน ก็ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เนื่องจากที่ตั้งและศักยภาพของพื้นที่เดิมเป็นแหล่งการค้าและย่านที่พักอาศัยของพ่อค้านักธุรกิจ การค้าเปลี่ยนจากการค้าปลีกห้องแถวให้เช่า เป็นห้างสรรพสินค้า สำนักงานใหญ่ธนาคารบริษัทประกันภัย และโรงแรมระดับหรู และในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมาปรากฏมีอาคารสูงตึกระฟ้าขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโรงแรม อาคารสำนักงาน อพาร์ทเมนต์ และคอนโดมิเนียม⁵¹ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายนี้ได้เกิดขึ้นกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของ

⁴⁹ สมาชิกสภาอำนวยการอัสสัมชัญ. อ้างแล้ว หน้า 75

⁵⁰ นิธิ หุญจระนันท์ และ คณะ. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ถนน : วิวัฒนาการในรอบ 200 ปี, 2525 หน้า40

⁵¹ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาการวางภาคและเมือง. โครงการจัดทำแผนและผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร:เขตบางรัก, 2542 หน้า 4-3

เขตบางรักตั้งแต่ถนนสุรวงศ์ สีสลม ซึ่งเป็นย่านการค้าใหม่ที่ได้ขยายตัวออกไปจากย่านการค้าเก่าบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุงหรือบริเวณพื้นที่ศึกษา ในย่านนี้นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับย่านถนนสีลม สุรวงศ์ ซึ่งจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเป็นข้อๆดังต่อไปนี้

บทบาทเมือง

- **ด้านการปกครอง** เปลี่ยนจากอำเภอบางรักเป็น “เขตบางรัก” และได้ย้ายที่ทำการอำเภอบางรักเดิมที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2455 จากที่อาศัยเป็นห้องแถวของเอกชนบริเวณสี่พระยา เป็นตึก 3 ชั้นและเปิดให้บริการแก่ประชาชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513⁵² จนถึงปัจจุบัน

- **ด้านการคมนาคม** ถนนซอยในพื้นที่ศึกษาได้รับการปรับปรุงบูรณะให้เป็นถนนคอนกรีต แต่ยังคงขนาดความกว้างเท่าเดิม ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การสัญจรทางบกมีบทบาทมากขึ้น ทำให้คลองสีลมคลองในย่านพื้นที่ศึกษาและบริเวณใกล้เคียงถูกลมเพื่อเพิ่มพื้นที่ให้เป็นถนน สะพานเฉลิมภาค 54 ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2450⁵³ ซึ่งแต่เดิมเป็นสะพานข้ามคลองสีลมตรงบริเวณแยกที่ถนนสีลมตัดกับถนนเจริญกรุง จึงได้ถูกรื้อถอนออกไป

- **ด้านเศรษฐกิจการค้า** ขยายตัวออกไปบริเวณถนนสีลมซึ่งเป็นย่านการค้าใหม่ ส่วนในบริเวณพื้นที่ศึกษาการขยายตัวเริ่มคงที่ แต่ยังคงทำการค้าขายโดยอาศัยการค้าในลักษณะเดิม เป็นร้านค้าห้องแถว ส่วนธนาคารต่างชาติที่เคยมีอยู่อย่างมากมายในบริเวณนี้เริ่มปิดตัวลงและย้ายไปตั้งในย่านการค้าใหม่ มีการสร้างอาคารสูงหรือห้างสรรพสินค้าเกิดขึ้นมากในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา ส่วนในพื้นที่ศึกษาเกิดอาคารสูงขึ้นน้อย เกิดอาคารประเภทโรงแรมขึ้นมากในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาเนื่องจากเป็นพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งมีวิวทัศนียภาพดีและมีความได้เปรียบด้านการคมนาคม

- **ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ** ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อเริ่มมีสัญญาทางพระราชไมตรีและทางการค้าแล้วก็พระราชทานที่ดินให้กับประเทศต่างๆ เช่น โปรตุเกส ฝรั่งเศส อเมริกัน เยอรมัน โมนาโค ฯลฯ เพื่อเป็นที่ตั้งสถานกงสุล ซึ่งจะพื้นที่บริเวณทางใต้เกาะกรุงลงมา และโดยมากสถานกงสุลที่ตั้งในช่วงนั้นจะอยู่ในย่านพื้นที่ศึกษาและบริเวณใกล้เคียง แต่ในปัจจุบันเหลือสถานทูตที่ยังคงอยู่ ณ ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสกับสถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกส นอกจากนั้นได้ย้ายขึ้นไปอยู่ห่างแม่น้ำเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง และเพื่อความสะดวกในการสัญจรทางบก

การตั้งถิ่นฐาน

ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนมากยังคงเป็นชุมชนกลุ่มเดิม ชุมชนมุสลิม(ฮาลูม) มีความหนาแน่นของครัวเรือนมากขึ้น มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองและยังคงรูปแบบชุมชนที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง ส่วนผู้อยู่อาศัยชาวจีน-ไทยบริเวณสวนพลู และหลังโบสถ์อัสสัมชัญนั้น ยังคงเป็นผู้อาศัยที่สืบต่อกันมาตั้งแต่เริ่มต้นการตั้งถิ่นฐาน และเริ่มมีจำนวนคงที่ แต่ลักษณะการอยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงจากเดิมซึ่งเป็นชุมชนกลายเป็นบริเวณพักอาศัยแทน

⁵² สำนักงานเขตบางรัก. บรรยายสรุปประจำปี พ.ศ. 2542, หน้า 4

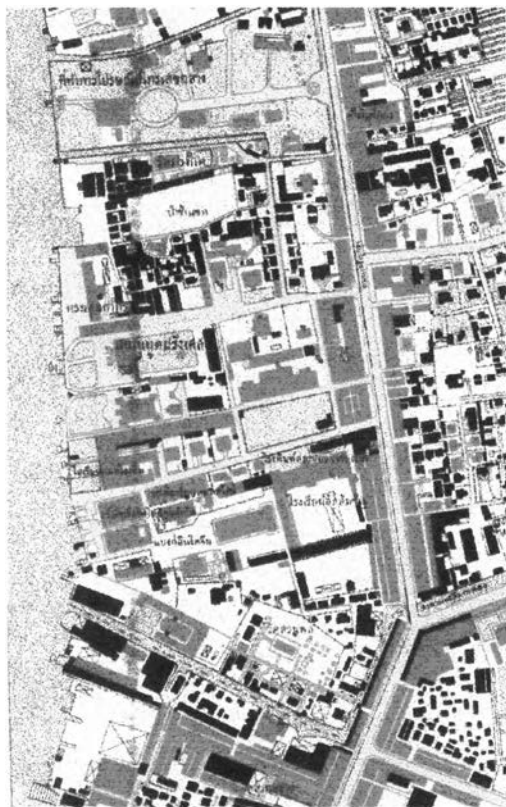
⁵³ นิจ หิญชีระนันท์. ว่างแล้ว หน้า 32

3.2 วิวัฒนาการทางกายภาพ

กาวิวัฒนาการทางกายภาพ ของพื้นที่ศึกษาแบ่งเป็น 5 ช่วงดังนี้

1) ช่วง พ.ศ. 2439 ย่านบางรักอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงซึ่งแต่เดิมเป็นย่านชานเมือง เริ่มคับคั่งเนื่องจากเป็นแหล่งประกอบธุรกิจการค้า และที่ทำการกงสุลของชาวยุโรปอาคารในย่านนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารแบบถาวรมีความสูงไม่เกิน 2-3 ชั้น โดยมากเป็นอาคารที่ได้รับรูปแบบอิทธิพลตะวันตก เช่น โรงแรมโอเรียนเต็ล ตึกอีสเอเชียติก อาคารศุลกสถาน โบสถ์อัสสัมชัญ เป็นต้น ส่วนบ้านพักชาวต่างชาติ ข้าราชการ ชาวบ้าน เป็นลักษณะอาคารไม้และอาคารไม้กึ่งปูน การคมนาคมแม้จะเน้นทางถนนเป็นหลัก แต่การสัญจรทางน้ำก็ยังคงมีบทบาทและคงความสำคัญอยู่

2) ช่วง พ.ศ. 2468 เป็นช่วงเวลาที่ย่านบางรักเจริญมากที่สุด เปลี่ยนแปลงจากย่านการค้าชานเมืองไปสู่เขตเมืองชั้นใน พื้นที่ในส่วนพักอาศัยมีความหนาแน่นมากขึ้น มีการสร้างห้องแถวและห้างร้านที่สร้างเต็มสองฝั่งถนนเจริญกรุง การสัญจรทางน้ำยังคงมีบทบาทอยู่โดยอาศัย คลองสีลม และคลองข้างวัดม่วงแค สะพานเฉลิมภาค 54 ที่ใช้สัญจรข้ามคลองสีลมนั้นยังคงปรากฏอยู่ เริ่มมีการขยายตัวจากถนนเจริญกรุงย่านบางรักไปสู่ถนนสีลม โดยในช่วงนี้ยังคงเป็นการแบ่งที่ดินให้เช่า เริ่มมีการปลูกบ้าน สร้างโรงงานเกิดขึ้น แต่ที่ดินส่วนใหญ่ยังคงเป็นส่วนอยู่

รูปที่ 3.5 แผนที่แสดงประเภทอาคารแยกตามวัสดุ พ.ศ. 2468 (กรมแผนที่ทหาร)

ตึก	
ตึกไม้สองชั้น	
เรือนไม้	
เรือนไม้ระแนงพื้น	
โรงงเรือนไม้	

รูปที่ 3.6 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ. 2508 (กรมแผนที่ทหาร)

3) ช่วง พ.ศ. 2508 เป็นช่วงที่กรุงเทพมหานครเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาก การสัญจรเน้นทางบกเป็นหลัก คลองสีลมและคลองอื่นๆ จึงถูกลมให้เป็นถนน สะพานเฉลิมภาค 54 ถูกรื้อถอน ในเขตพื้นที่ศึกษามีความหนาแน่นขึ้นโดยเฉพาะในส่วนที่พักอาศัย และเริ่มมีการสร้างอาคารสูงในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงแรมโอเรียลเต็ล ส่วนบริเวณถนนสีลมมีการเจริญอย่างรวดเร็วมาก มีการสร้างอาคารประเภท บ้าน ห้องแถวที่พักอาศัยและร้านค้า แทนที่พื้นที่ที่เคยเป็นที่ว่างและสวน

4) ช่วง พ.ศ. 2529 อัตราการขยายตัวลดลง ความหนาแน่นเริ่มคงที่ มีการก่อสร้างอาคารสูง ได้แก่ โรงแรมโอเรียลเต็ลได้ก่อสร้างต่อเติม อาคารในส่วนห้องพักหลังที่ 2 (RIVER WING) มีความสูง 16 ชั้น (ในปี พ.ศ. 2519) อพาร์ทเมนต์ RIVER GARDEN มีความสูง 15 ชั้น และบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา ได้แก่ โรงแรมแข่งการ์ลา มีความสูง 25 ชั้น และ โรงแรม รอยัลออกคิต มีความสูง 28 ชั้น

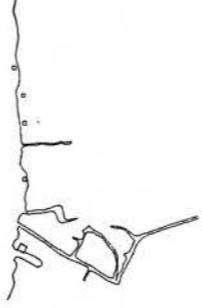

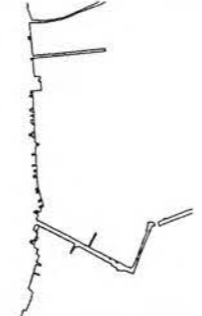

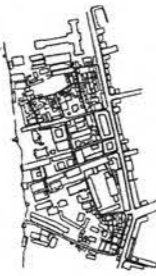
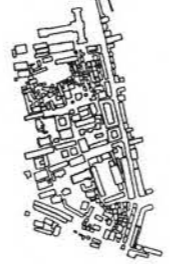

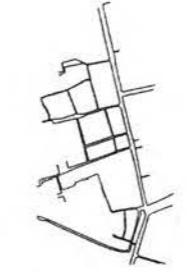
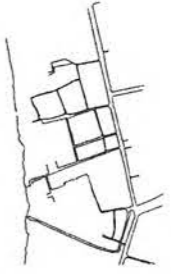

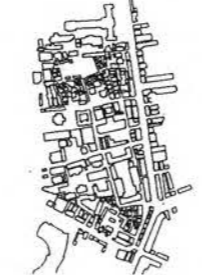

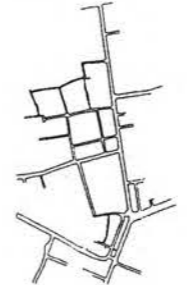

5) ช่วง พ.ศ. 2542 การขยายตัวและความหนาแน่นในส่วนพื้นที่พักอาศัยและพาณิชยกรรมของเขตพื้นที่ศึกษาคงที่ แต่พื้นที่ในส่วนสถาบันการศึกษากลับมีความหนาแน่นขึ้น การก่อสร้างอาคารใหม่ในเขตพื้นที่ศึกษาเกิดขึ้นน้อยมาก โดยมากจะเป็นการตกแต่งและเปลี่ยนแปลงการใช้สอยจากอาคารเดิม ส่วนอาคารเก่าที่สำคัญรวมถึงห้องแถวริมถนนเจริญกรุงยังคงปรากฏอยู่แม้จะมีบางส่วนได้รับการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง

รูปที่ 3.7 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ. 2529 (กรมแผนที่ทหาร)

รูปที่ 3.8 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ. 2542 (กรมแผนที่ทหาร)

YEAR :	INTEGRITY	FIGURE & GROUND	CANAL	ROAD	TRANSPORTATION
: 2439					
: 2468					
: 2508					
: 2529					
: 2542					

ตาราง 3.1 แสดงแผนที่วิเคราะห์เปรียบเทียบโดยแบ่งตามช่วงเวลา ความหนาแน่นของอาคาร ที่ว่าง และ โครงข่ายคมนาคม

3.3 สรุป

ย่านบางรัก เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงความสำคัญ และมีวิวัฒนาการจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยรากฐานและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ในด้านการเป็นย่านการค้า-พาณิชย์กรรมของชาวต่างชาติเก่า เป็นย่านที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเป็นย่านชุมชนเก่าทั้งชุมชนตะวันตก ชุมชนชาวจีน ชุมชนชาวมุสลิม สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวต่างชาติมักจะอาศัยอยู่ในบริเวณนี้นั้น เนื่องมาจากธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันในการกำหนดแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานเรือนของชาวต่างชาติ ที่มักจะกำหนดให้อยู่นอกเขตเมือง แม้ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ย่านนี้จะมีจำนวนผู้อยู่อาศัยน้อย แต่ก็เป็นที่ฐานของวัฒนธรรมและความเจริญทางด้านต่างๆในเวลาต่อมา

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง(ช่วงสมัยรัชกาลที่6) ถือได้ว่าเป็นช่วงที่บริเวณพื้นที่ศึกษามีความเจริญรุ่งเรืองและรวดเร็วมากที่สุด สังเกตได้จาก(ตารางที่ 3.1) วิวัฒนาการทางกายภาพเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2439 (รัชกาลที่ 5) มีการก่อสร้างอาคารแน่นเต็มพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นอาคารของบริษัทต่างชาติที่มีมาแต่ก่อนแล้ว และอาคารที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ ร้านค้าห้องแถวริมถนนเจริญกรุง รวมไปถึงบริเวณชุมชนที่พักอาศัย และได้เริ่มมีการขยายตัวออกไปในบริเวณถนนสีลม สุรวงศ์

ต่อมาในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงที่เปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาประเทศจากภาคเกษตรกรรม เป็นภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากมายในกรุงเทพมหานคร เกิดการถมคลอง ดัดถนนขึ้นอย่างมากมาย บริเวณโดยรอบของพื้นที่ศึกษา เช่น ย่านถนนสีลม ถนนสาทร และย่านธุรกิจใหม่อื่นๆในกรุงเทพฯมีการก่อสร้างอาคารสูง ตึกระฟ้า เกิดขึ้นมากมาย ทั้งการสร้างอาคารประเภทโรงแรม คอนโดมิเนียม อาคารสำนักงานให้เช่า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจากร้านค้าปลีกเป็นห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากมายทั้งในกรุงเทพมหานครและกับบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ภายในพื้นที่ศึกษาเองนั้น กลับเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพน้อยมากถ้าเทียบกับบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา สันนิษฐานว่ามีสาเหตุมาจากกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดินในเขตพื้นที่ศึกษานั้นเป็นของรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ ผนวกกับพื้นที่ประมาณ 30% เป็นพื้นที่ประเภทสถาบันการศึกษาและศาสนสถานจึงทำให้ในพื้นที่ศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงน้อย มีการก่อสร้างอาคารใหม่ในเขตพื้นที่ศึกษาน้อย อาคารเก่าที่สำคัญในอดีตก็ยังคงปรากฏอยู่ อาจจะมีการตกแต่ง-ต่อเติมหรือเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยไปบ้าง แต่ตัวอาคารยังคงอยู่มิได้ถูกรื้อถอนออกไป ด้านการคมนาคมถนนเจริญกรุง และแม่น้ำเจ้าพระยายังคงเป็นทางสัญจรสายหลัก ส่วนทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างทางบกกับทางน้ำมีจำนวนลดลง พื้นที่ในส่วนที่เป็นสถาบันการศึกษามีความหนาแน่นและเกิดการขยายตัวมากขึ้น ทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนพักอาศัยและกิจกรรมมีการเปลี่ยนแปลงน้อยและยังคงเค้าโครงในอดีตอยู่ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนเดิมที่อาศัยมาตั้งแต่เริ่มการตั้งถิ่นฐาน และมีวิวัฒนาการการใช้ที่ดินมาจากอดีตซึ่งแต่เดิมเป็นย่านการค้าและที่พักอาศัย ปัจจุบันก็ยังคงกิจกรรมและรูปแบบการใช้ที่ดินในลักษณะผสมผสานแบบเดิมอยู่ แต่รูปแบบการอยู่อาศัยเปลี่ยนไปเนื่องจากในช่วงเวลาหลังจากเข้าสู่ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางเป็นช่วงเวลาที่มีความเจริญเข้ามามากขึ้นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาได้มีการย้ายออกและมีได้อาศัยอยู่ในลักษณะชุมชนอีกต่อไป มีเพียงชุมชนฮาลาลเท่านั้นที่ยังคงอาศัยอยู่ในลักษณะชุมชน ปัจจุบันผู้อยู่อาศัยที่เป็นชุมชนชาวจีนเก่า(หลังโบสถ์อัสสัมชัญ)มีจำนวนคงที่และเริ่มมีจำนวนลดลง ส่วนชุมชนมุสลิม(มัสยิดฮาลาล) ยังคงมีจำนวนครัวเรือนหนาแน่นและมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง